

EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO

Bryssel, 5.11.2003
KOM(2003) 657 lopullinen

2003/0265 (CNS)

Ehdotus:

NEUVOSTON DIREKTIIVI

**naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta
tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla**

(komission esittämä)

{SEK (2003) 1213 }

PERUSTELUT

I JOHDANTO

Kesäkuussa 2000 julkaistussa sosiaalipoliittisessa ohjelmassaan¹ komissio ilmoitti, että se aikoo esittää ehdotuksen direktiiviksi, jolla kielletään sukupuoleen perustuva syrjintä muualla kuin työmarkkinoilla. Nizzassa vuonna 2000 Eurooppa-neuvostossa kokoontuneet valtioiden ja hallitusten päämiehet kehottivat komissiota vahvistamaan tasa-arvoon liittyviä oikeuksia ja antamaan ehdotuksen direktiiviksi, jolla edistetään sukupuolten tasa-arvoa muilla kuin työhön ja ammattiin liittyvillä aloilla. Ehdotuksen perustaksi piti ottaa Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 13 artikla, jolla annetaan neuvostolle toimivalta toteuttaa asianmukaisia toimia esimerkiksi sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjumiseksi.

Tämä ehdotus on ensimmäinen toimi, jolla komissio vastaa Eurooppa-neuvoston kehotukseen.

II TAUSTA

Naisten ja miesten yhdenvertainen kohtelu ja sukupuoleen perustuvan syrjinnän kieltäminen ovat yhteisön lainsäädännön perusperiaatteita. Euroopan unionin lähestymistapa tasa-arvoon on kehittynyt huomattavasti vuosien mittaan niin, että alunperin korostettu samapalkkaisuus² ja jäsenvaltioiden välisen kilpailun vääristymien välttäminen ovat korvautuneet ajattelutavalla, jossa tasa-arvoa pidetään perusoikeutena. Tämä näkyy siinä, miten paljon tasa-arvoon on kiinnitetty huomiota Euroopan yhteisön perustamissopimuksessa, Euroopan unionin perusoikeuskirjassa sekä hiljattain laaditussa luonnoksessa perustuslaista tehtäväksi sopimukseksi, joka on tulosta Euroopan tulevaisuutta käsitelleen valmistelukunnan työstä.

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 2 artiklassa kirjataan naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun edistäminen yhdeksi yhteisön keskeiseksi tehtäväksi. Sopimuksen 3 artiklan 2 kohdan mukaisesti yhteisön on pyrittävä poistamaan eriarvoisuutta miesten ja naisten välillä sekä edistämään miesten ja naisten välistä tasa-arvoa kaikessa toiminnassaan. Sopimuksen 13 artiklassa annetaan neuvostolle toimivalta toteuttaa tarvittavat toimenpiteet eri syihin, myös sukupuoleen, perustuvan syrjinnän torjumiseksi.

Euroopan unionin perusoikeuskirjalla on hiljattain vahvistettu tätä linjaa kieltämällä kaikkien, myös sukupuoleen perustuva syrjintä³, sekä vaatimalla naisten ja miesten tasa-arvon takaamista kaikilla aloilla⁴.

Euroopan tulevaisuutta käsitellyt valmistelukunta on ehdottanut hallitustenväliselle konferenssille, että perusoikeuskirja sisällytettäisiin tulevaan perustuslailliseen sopimukseen ja että naisten ja miesten tasa-arvon edistämisestä tehtäisiin koko unionin tavoite.⁵

¹ KOM(2000) 379 lopullinen.

² Rooman sopimuksen 119 artikla.

³ Nizzassa 7.12.2000 allekirjoitetun ja vahvistetun perusoikeuskirjan 21 artikla.

⁴ Nizzassa 7.12.2000 allekirjoitetun ja vahvistetun perusoikeuskirjan 23 artikla.

⁵ Ehdotus sopimukseksi Euroopan perustuslaista, I osan 3 artikla, esitetty Eurooppa-neuvostolle 30. kesäkuuta 2003.

Yhteisö on antanut sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjumiseksi joukon säädöksiä, joista ensimmäinen oli vuonna 1975 annettu neuvoston direktiivi naisten ja miesten samapalkkaisuuden periaatteesta⁶ ja tuoreimpia ovat vuonna 2002 yhdenvertaista kohtelua työhön pääsyssä koskevaan neuvoston direktiiviin tehdyt muutokset⁷. Kaikissa näissä toimenpiteissä on tähän mennessä käsitelty yhdenvertaista kohtelua työssä, ammatissa ja ammatillisessa koulutuksessa ja niihin liittyvillä aloilla.

Neuvosto on myös antanut seuraavat kaksi EY:n perustamissopimuksen 13 artiklaan perustuvaa säädöstä: rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta 29. kesäkuuta 2000 annettu direktiivi 2000/43/EY⁸ ja yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista 29. marraskuuta 2000 annettu direktiivi 2000/78/EY⁹. Ensin mainitussa direktiivissä kielletään rotuun perustuva syrjintä työssä, sosiaalisessa suojelussa, myös sosiaaliturvan ja terveydenhuollon sekä sosiaalietuuksien alalla, koulutuksessa sekä tavaroiden ja palvelujen, myös asuntojen saatavuudessa. Jälkimmäisessä kielletään uskontoon ja vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä työmarkkinoilla samalla tavalla (lakisääteisen sosiaaliturvan sääntöjä lukuun ottamatta) kuin naisten ja miesten tasa-arvoa koskevassa yhteisön tämänhetkisessä lainsäädännössä.

Euroopan tasolla sukupuoleen perustuvan syrjinnän työmarkkinoilla kieltävä lainsäädäntö on kattava ja vakiintunut.¹⁰ Se on osoittanut toimivuutensa yli kolmenkymmenen vuoden aikana

⁶ Neuvoston direktiivi 75/117/ETY, annettu 10. helmikuuta 1975, miesten ja naisten samapalkkaisuuden periaatteen soveltamista koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä (EYVL L 45, 19.2.1975, s. 19).

⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/73/EY, annettu 23. syyskuuta 2002, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY muuttamisesta (EYVL L 269, 5.10.2002, s. 15–20).

⁸ Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29. kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (EYVL L 180, 19.7.2000, s. 22–26).

⁹ Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27. marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (EYVL L 303, 2.12.2000, s. 16–22).

¹⁰ Neuvoston direktiivi 75/117/ETY, annettu 10. helmikuuta 1975, miesten ja naisten samapalkkaisuuden periaatteen soveltamista koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä (EYVL L 45, 19.2.1975), neuvoston direktiivi 76/207/ETY, annettu 9. helmikuuta 1976, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa (EYVL L 39, 14.2.1976), sellaisena kuin se on muutettuna Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2002/73/EY (EYVL L 269, 5.10.2002), neuvoston direktiivi 79/7/ETY, annettu 19. joulukuuta 1978, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevista kysymyksissä (EYVL L 6, 10.1.1979), neuvoston direktiivi 86/378/ETY, annettu 24. heinäkuuta 1986, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta ammatillisissa sosiaaliturvajärjestelmissä (EYVL L 225, 12.8.1986), sellaisena kuin se on muutettuna 20. joulukuuta 1996 annetulla neuvoston direktiivillä 96/97/EY (EYVL L 46, 17.2.1997), neuvoston direktiivi 86/613/ETY, annettu 11. joulukuuta 1986, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen soveltamisesta itsenäisiin ammatinharjoittajiin, maatalousalalla toimivat ammatinharjoittajat mukaan lukien, ja itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivien naisten suojeluun raskauden ja synnytyksen perusteella (EYVL L 359, 19.12.1986), neuvoston direktiivi 92/85/ETY, annettu 19. lokakuuta 1992, toimenpiteistä raskaana olevien ja äskettäin synnyttäneiden tai imettävien työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden parantamisen kannustamiseksi työssä (kymmenes direktiivin 89/391/ETY 16 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu erityisdirektiivi) (EYVL L 348, 28.11.1992), neuvoston direktiivi 96/34/EY, annettu 3. kesäkuuta 1996, UNICE:n, CEEP:n ja EAY:n tekemästä vanhempainlomaa koskevasta puitesopimuksesta (EYVL L 145, 19.6.1996, s. 4), neuvoston direktiivi 97/75/EY, annettu 15. joulukuuta 1997, UNICE:n, CEEP:n ja EAY:n tekemästä vanhempainlomaa

ja osaltaan muuttanut merkittävästi asenteita, jotka koskevat naisten ja miesten asemaa eurooppalaisessa yhteiskunnassa. Yhteisön lainsäädäntö rajoittui aiemmin työllisyyden alalle oikeusperustan asettamien rajoitusten vuoksi. On kuitenkin selvää, että sukupuoleen perustuvaa syrjintää tapahtuu työmarkkinoiden lisäksi muillakin elämänaloilla, ja näin ollen se on este naisten ja miesten tasa-arvolle, jota yhteisön on perustamissopimuksen mukaisesti edistettävä. Jos yhteisön toimilla halutaan edistää yhdenvertaista kohtelua myös työmarkkinoiden ulkopuolella – Euroopassa, joka on lähellä kansalaisia ja jossa tasa-arvon periaate on vahvistettu kaikissa kansallisissa perustuslaeissa – tasa-arvoon tähtääviä yhteisön toimia ei voida toteuttaa vain työelämän alalla. Tämän vuoksi komissio ilmoitti sukupuolten tasa-arvoa koskevasta yhteisön puitestrategiasta (2001–2005) 7. kesäkuuta 2000 antamassaan tiedonannossa¹¹ tekensä ehdotuksen EY:n perustamissopimuksen 13 artiklaan perustuvaksi direktiiviksi, jolla pannaan täytäntöön naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaate muilla kuin työhön ja ammattiin liittyvillä aloilla. Eurooppa-neuvosto kehotti joulukuussa 2000 komissiota vahvistamaan tasa-arvoon liittyviä oikeuksia ja antamaan ehdotuksen direktiiviksi sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi muilla kuin työhön ja ammattiin liittyvillä aloilla.

Komission esittämä ensimmäinen direktiiviehdotus perustuu siis todelliseen eettiseen ja oikeudelliseen velvoitteeseen, jolla pyritään vahvistamaan kansalaisten Euroopan käsitettä ja todellisuutta ja luomaan tasa-arvoa naisten ja miesten välille muualla kuin työmarkkinoilla.

III OIKEUSPERUSTA

Ehdotus perustuu Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 13 artiklan 1 kohtaan, ja oikeusperusta otettiin ensimmäisen kerran käyttöön Amsterdamin sopimuksella. Neuvosto voi 13 artiklan 1 kohdan nojalla komission ehdotuksen perusteella ja kuultuaan Euroopan parlamenttia toteuttaa tarvittavat toimet sukupuoleen, rotuun tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiseksi.

Oikeusperustaa on hyödynnetty jo kaksi kertaa, kun on annettu samanlaisia syrjinnän torjumista koskevia ehdotuksia. Ensimmäisessä näistä direktiiveistä kielletään (rotuun ja etniseen alkuperään perustuva) syrjintä muilla kuin työhön liittyvillä aloilla, myös tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjonnan osalta.

Perustamissopimuksen 13 artiklaa on tarkasteltava ottaen huomioon perustamissopimuksen 2 artikla ja 3 artiklan 3 kohta, joissa edellytetään, että yhteisö pyrkii poistamaan eriarvoisuudet ja edistämään tasa-arvoa naisten ja miesten välillä kaikissa toimissaan.

Direktiivi ei kata EY:n perustamissopimuksen 141 artiklan soveltamisalaan kuuluvia aloja eikä vaikuta naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanoa koskevaan nykyiseen lainsäädäntöön.

koskevasta puitesopimuksesta annetun direktiivin 96/34/EY muuttamisesta ja ulottamisesta koskemaan Yhdistynyttä kuningaskuntaa (EYVL L 10, 16.1.1998, s. 24), neuvoston direktiivi 97/80/EY, annettu 15. joulukuuta 1997, todistustaakasta sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa (EYVL L 14, 20.1.1998, s. 6), neuvoston direktiivi 98/52/EY, annettu 13. heinäkuuta 1998, todistustaakasta sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa annetun neuvoston direktiivin 97/80/EY ulottamisesta koskemaan Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyttä kuningaskuntaa (EYVL L 205, 22.7.1998, s. 66).

¹¹ KOM(2000) 335 lopullinen.

IV DIREKTIIVIEHDOTUKSEN PERUSTEET, TAVOITTEET JA YLEINEN RAKENNE

Sen jälkeen, kun komissio esitti vuonna 2000 julkaistussa sosiaalipoliittisessa ohjelmassa ajatuksen direktiivistä, jossa käsiteltäisiin syrjintää muualla kuin työmarkkinoilla, ja periaate sai tukea Eurooppa-neuvostolta, komissio on käynyt keskusteluja eri aiheista, joita direktiivissä voitaisiin käsitellä. Euroopan parlamentissa 10. syyskuuta 2003 järjestetty julkinen kuuleminen, jossa käsiteltiin etenkin tasa-arvoperiaatteen soveltamista vakuutusalaalla ja tiedotusvälineissä, oli erityisen tärkeä tekijä keskustelussa.

Kuluneiden kolmenkymmenen vuoden aikana tasa-arvoalalla saavutetusta edistyksestä huolimatta monet sidosryhmät, joita komissio on kuullut tai jotka ovat ilmaisseet kantansa komissiolle, ovat sitä mieltä, että sukupuoleen perustuvaa syrjintää esiintyy edelleen monilla elämäntiloilla, niin työelämässä kuin muuallakin. Esimerkiksi tapa, jolla sukupuolet esitetään tiedotusvälineissä ja mainoksissa, tuo esiin vakavia kysymyksiä naisten ja miesten ihmisarvon suojelemisesta. Jotkin sidosryhmät, varsinkin Euroopan parlamentissa ja naisliikkeessä, ovat ottaneet esiin verotusjärjestelmät, jotka voivat olla sellaisia, että ne eivät kannusta toista sukupuolta hankkimaan ansiota työstä tai muista lähteistä, ja puoltaneet verotuksen täyttä yksilöllistämistä. Ne ovat myös tuoneet esiin koulutukseen liittyviä käytäntöjä, jotka eivät edelleenkään kannusta tyttöjä tai poikia hakeutumaan muille kuin perinteisille aloille.

Jotkin sidosryhmät ovat kuitenkin esittäneet toisenlaisia näkemyksiä. Tiedotusvälineiden edustajat ovat esimerkiksi todenneet, että mediasisällön sääntelypyrkimykset rikkovat tiedotusvälineiden ilmaisunvapautta. Joidenkin maiden hallitukset ovat – komissiolle toimittamissaan kirjallisissa kannanotoissa tai kansallisessa parlamentissaan käydyissä keskusteluissa mahdollisesta direktiivistä – olleet sitä mieltä, että perheyskikkoon perustuvat verojärjestelmät eivät aiheuta sukupuoleen perustuvaa syrjintää ja että järjestelmän muuttaminen voisi johtaa perheiden tilanteen heikkenemiseen. Hallitukset ovat myös esittäneet, että koulutussuuntaukset ovat muuttumassa esimerkiksi niin, että luonnontieteitä opiskelevien tyttöjen prosenttiosuudet ovat vakaassa nousussa.

Verotuksen osalta komissio katsoo, että EY:n perustamissopimuksen 141 artiklan suoran vaikutuksen ja aineellisen soveltamisalan vuoksi voimassa olevassa yhteisön lainsäädännössä edellytetään, että ansiotulojen verotuksessa noudatetaan yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Näin ollen jäsenvaltioilla on jo nyt velvoite varmistaa, että niiden verotusjärjestelmässä ei syrjitä kumpaakaan sukupuolta. Yhteisön ei siis ole tarpeen toteuttaa toimia ansiotulojen verotuksen sääntelemiseksi.

Kaikkien sidosryhmien sitoutumisesta käytännön tasa-arvon saavuttamiseen ei ole epäilystä, mutta niillä on erilaisia käsityksiä siitä, miten tavoitteeseen päästäisiin. Keskustelu näistä kysymyksistä ei suinkaan ole ohi. Komission on edelleen oltava yhteydessä sidosryhmiin näistä kysymyksistä, jos kaikista seikoista halutaan päästä yksimielisyyteen. Komissio on tämän vuoksi todennut, että sen ei pidä nyt tehdä ehdotuksia, jotka koskevat koulutusta, verotusta tai mediasisältöä.

Komission mukaan suurempaa yksimielisyyttä on kuitenkin siitä, että sääntelyä tarvittaisiin tavaroiden ja palveluiden saatavuuden alalla. Samoin kuin rotuun perustuvaa syrjintää koskevan neuvoston direktiivin yhteydessä käsitellyn rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun kohdalla tässäkin on vain vähän todisteita johdonmukaisista syrjintä~~käytännöistä~~ tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla: yritykset eivät yleensä ohjeista työntekijöitään kohtelevaan miehiä ja naisia eri tavalla. Syrjintää esiintyy paljon todennäköisemmin spontaanin käyttäytymisen yhteydessä, kun naisille

tai miehille ei tarjota tavaraa tai palvelua taikka tarjotaan se huonommin ehdoin. Sukupuoleen perustuva syrjintä tavaroiden ja palvelujen saatavuudessa voi olla esteenä sosiaaliselle ja taloudelliselle integraatiolle, etenkin rahoituksen saantiin liittyen mutta myös laajemmin. Esimerkiksi pienyritysten tai yksityishenkilöiden lainoja koskevat päätökset, jotka perustuvat hakijan sukupuoleen tai joihin sukupuoli vaikuttaa, ovat yhdenvertaisen kohtelun peruseräkkeiden vastaisia. Ne ovat myös käytännössä erittäin tuhoisia yhteiskunnan laajojen sektorien kyvyllä elättää itsensä ja läheisensä. Jos yksilöiltä vastaavasti evätään heidän haluamansa tavarat tai palvelut, se vaikuttaa tuhoisasti heidän itsekunnioitukseensa ja saattaa pahimmissa tapauksissa johtaa kasvavaan yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen. Komissio ehdottaa näin ollen, että jäsenvaltioiden olisi kiellettävä tavaroiden ja palvelujen saatavuuteen ja tarjontaan liittyvä syrjintä. Kiellon ansiosta syrjinnän uhriksi joutuneet voisivat nostaa syrjintätapausta koskevan kanteen ja – jos syrjintää todetaan tapahtuneeksi – saada asianmukaisen korvauksen. Tällaisiin tapauksiin sovellettavien seuraamusten olisi oltava riittävän varoittavia, jotta ne osaltaan ehkäisivät tulevaa syrjintää.

Näiden sääntöjen on kuitenkin oltava pragmaattisia. Samoin kuin rotuun perustuvaa syrjintää koskevassa neuvoston direktiivissä näitäkin sääntöjä olisi sovellettava yleisesti saataviin tavaroihin ja palveluihin. Sääntöjä ei pitäisi myöskään pitää sellaisina, että niillä kielletään erot, jotka liittyvät yksinomaisesti tai ensisijaisesti toiselle sukupuolelle tarkoitettuihin tavaroihin tai palveluihin taikka ammattitaitoa vaativiin palveluihin, joita tarjotaan eri tavalla naisille ja miehille, kun naiset ja miehet eivät ole vertailukelpoisessa tilanteessa. Direktiiviä ei pitäisi myöskään soveltaa vain toisen sukupuolen edustajille tarkoitettujen yksityisten kerhojen tarjoamiin palveluihin.

Vakuutusala

Yleisesti ei ole sukupuoleen perustuvia erilaisia sääntöjä, mutta poikkeuksena tähän on vakuutusala. On täysin tavallista, että vakuutuksia tarjotaan erilaisin ehdoin naisille ja miehille. Vakuutusmatemaattiset tekijät määräytyvät sukupuolen mukaan, ja niiden avulla arvioidaan naisten ja miesten vakuuttamisriski erikseen vakuutusmarkkinoiden eri osa-alueilla, mutta etenkin henki-, sairaus- ja autovakuutuksissa sekä annuiteettien laskennassa. Huomioon otettavia tekijöitä ovat esimerkiksi keskimääräinen elinajanodote sekä erilaiset käyttäytymismallit (etenkin autovakuutuksissa) ja kulutustottumukset (sairausvakuutuksissa).

Vakuutusyhtiöt eri jäsenvaltioissa käyttävät monia erilaisia taulukoita, joita päivitetään enemmän tai vähemmän säännöllisesti ja jotka joissakin tapauksissa johtavat eri tuloksiin naisten ja miesten osalta. Esimerkiksi Ranskassa on yleisenä käytäntönä soveltaa samoja tariffeja naisiin ja miehiin yksityisissä sairausvakuutuksissa. Samoin on myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa (vaikkakin sukupuolieroja sovelletaan kriittisiä sairauksia koskevassa vakuutuksessa). Saksassa sitä vastoin vakuutusyhtiöt tekevät eron naisten ja miesten välillä. Samanlaisia lähestymistapaeroja on henkivakuutusten ja eläkeannuiteettien alalla: Ranskassa vakuutusyhtiöt käyttävät samoja taulukkoja molemmille sukupuolille, kun taas muissa maissa yleensä lasketaan maksut ja annuiteetit sukupuolittain eriteltyjen elinajanodotetaulukkojen perusteella. Autovakuutusten alalla joidenkin jäsenvaltioiden vakuutusyhtiöt tekevät huomattavan eron hintoihin, joita sovelletaan (etenkin nuoriin) miehiin ja naisiin (esim. Yhdistynyt kuningaskunta ja Irlanti), kun taas toisissa (esim. Ruotsissa) eroa ei tehdä. Molemmat lähestymistavat ovat näin ollen mahdollisia, eivätkä ne vaikuta yritysten taloudelliseen elinkelpoisuuteen.

Tutkimukset osoittavat, että sukupuoli ei ole tärkein elinajanodotetta määrittävä tekijä. Muiden tekijöiden, kuten siviilisäädyn, sosioekonomisten tekijöiden,

työllisyyden/työttömyyden, asuinalueen, tupakoinnin ja ravintotottumusten, on osoitettu olevan tärkeämpiä. Elintapoja voidaan pitää moniulotteisena tekijänä, ja niillä on merkittävästi suurempi vaikutus ihmisen elinajanodotteeseen kuin sukupuolella. Tutkimuksissa, joissa on pyritty poistamaan elintapojen, yhteiskunnallisen aseman ja ympäristötekijöiden vaikutus yhtälöstä, on havaittu, että naisten ja miesten keskimääräisen elinajanodotteen ero on nolasta kahteen vuotta. Tästä voidaan päätellä, että joissakin jäsenvaltioissa väestössä havaitut elinajanodotteen kasvavat erot eivät johdu biologisista eroista. Sukupuoli toimii enintään elinajanodotteeseen liittyvien muiden tekijöiden edustajana. Tällaisista tutkimuksista voidaan päätellä, että vakuutusyhtiöiden käytäntö käyttää sukupuolta määrittävänä tekijänä riskinarvioinnissa perustuu sen helppokäyttöisyyteen eikä niinkään sen todelliseen arvoon osoituksena elinajanodotteesta. Asiaa kommentoineet ovat havainneet, että vakuutusyhtiöt ryhmittelevät todennäköisemmin yhteen terveet ja sairaat kuin miehet ja naiset.

Tähän liittyen jotkin sidosryhmät – etenkin naisliikkeessä ja Euroopan parlamentissa, vaikka myös jotkin vakuutusasiantuntijat ovat samaa mieltä – ovat todenneet, että erilaisia elinajanodotteeseen liittyviä vakuutusmatemaattisia laskentakaavoja maksujen, etuuksien ja annuiteettien määrittämiseksi on pidettävä sukupuoleen perustuvana syrjintänä, koska sukupuoli ei ole määräävä tekijä elinajanodotteen määrittämisessä.

Komissio toteaa, että valtion eläke- ja sairausvakuutukseen liittyvissä maksuissa ja etuuksissa ei oteta huomioon eroja elinajanodotteessa. Näissä järjestelmissä jaetaan sukupuoleen liittyvät riskit ja pidetään parempana sitä, että naisten pidemmästä elinajanodotteesta johtuvat kustannukset jaetaan sukupuolten kesken. Lakisääteisiin järjestelmiin kuulumisen on yleensä pakollista, joten aina on mahdollista ennustaa naisten ja miesten tasapaino järjestelmässä.

Vakuutusalan edustajat katsovat, että yksityisiä vakuutuksia ei voida verrata lakisääteiseen vakuutukseen etenkin siksi, että yksityispuolella ei voida valvoa naisten ja miesten tasapainoa järjestelmissä. Niiden mukaan naisille ja miehille vahvistetut hinnat ja edut osoittavat todellisen riskin, joka vakuutusyhtiöillä on kustakin tarjoamastaan vakuutustuotteesta. Laskentatapaan puuttuminen johtaisi markkinoiden keinotekoisiiin vääristymiin, jolloin jotkin tuotteet eivät enää olisi taloudellisesti elinkelpoisia, kun riski olisi suhteettoman suuri saatuihin tuloihin nähden. Tämä voisi koskea esimerkiksi miesten sairausvakuutusta ja annuiteettivakuutusta ja naisten henki- ja autovakuutusta, koska sen sukupuolen edustajat, joilta vaaditaan heidän henkilökohtaiseen riskiinsä nähden suhteessa korkeampaa vakuutusmaksua, eivät haluaisi ottaa vakuutusta, kun taas sen sukupuolen edustajat, jotka maksavat todellisen riskitasonsa edellyttämää tasoa alemmaa maksua, haluaisivat ottaa vakuutuksen. Tällöin syntyy tilanne, jossa vakuutusyhtiö ei ehkä pysty hoitamaan vastuunvelkaansa. Vakuutusalan edustajat katsovat lisäksi, että käytetyt taulukot osoittavat naisten ja miesten elinajanodotteen todellisen tilanteen, että ne päivitetään säännöllisesti ja että julkinen valvontaviranomainen yleensä hyväksyy ne.

Komissio katsoo, että nämä näkökohdat eivät ole perusteltuja. Esimerkiksi Ranskan vakuutusyhtiöiden liitto raportoi, että sukupuolesta riippumattomien vakuutusmatemaattisten tekijöiden käyttöönotto ei johtanut suuriin muutoksiin Ranskan annuiteettimarkkinoilla. Näkökohdat perustuvat lisäksi staattiseen näkemykseen markkinoista, eikä niissä oteta huomioon todellisuutta. Kuten edellä on todettu, vakuutusyhtiöt käyttävät sukupuolta muiden tekijöiden edustajana, ja edistyksellisemmät vakuutusyhtiöt ovat kehittämässä uusia ja tarkempia riskinennustustapoja. Tämän ja kilpailun ansiosta ne pystyvät vähentämään sukupuolen merkitystä laskelmissaan ja perustamaan hinnoittelunsa sukupuolesta riippumattomiin tekijöihin. Tuotteet, joita ne ja muut rahoituspalveluiden tarjoajat tarjoavat,

mukautuvat näin ollen uuteen toimintaympäristöön sen varmistamiseksi, että kuluttajille suunnattu tarjonta säilyy laajana ja houkuttelevana.

Komission päätelmät

Vakuutusyhtiöt saavat vapaasti määrätä tariffinsa yhteisön lainsäädännön rajoissa henki- ja vahinkovakuutuksia koskevien perustamissopimuksen määräysten ja neuvoston ja Euroopan parlamentin eri direktiivien mukaisesti. Kaikki vakuutukset perustuvat riskinjakoon ja yhteisvastuuseen, joka luodaan vakuutettujen välille. Tällä hetkellä vakuutusyhtiöt päättävät itse, miten ne haluavat määritellä riskinjaon. Monet ovat päätyneet siihen, että miehet ja naiset olisi jaettava eri ryhmiin ja että miesten ja naisten riskejä ei pitäisi jakaa.

Naisten ja miesten yhdenvertainen kohtelu on kuitenkin perusoikeus, ja komissio katsoo, että tariffien asettamisvapaudessa on otettava tämä oikeus huomioon. Naisten ja miesten jakaminen eri riskiryhmiin johtaa erilaiseen kohteluun, jolle ei ole perusteita, ja sen seurauksena toinen sukupuoli joutuu huonompaan asemaan. Käytäntöä on pidettävä syrjivänä, ja lainsäätäjän olisi näin ollen kiellettävä se. Vastaava tilanne vallitsi aiemmin työhönotossa: ei ollut harvinaista, että työnantajat eivät halunneet palkata lapsensaanti-ikässä olevia naisia, koska riskinä oli, että nämä olisivat poissa työstä äitiysloman ajan, mikä lisäisi heidän alttiuttaan riskeille ja aiheuttaisi kustannuksia. Vaikka tämä on tilastollisesti totta, se ei ole moraalisesti hyväksyttävä syy naisten ja miesten erilaiseen kohteluun työmarkkinoilla, ja lainsäätäjän on kieltänyt tällaisen käytöksen. Sama pätee vakuutusosalalla.

Tämän vuoksi komissio katsoo, että suoraan sukupuoleen liittyviin vakuutusmatemaattisiin tekijöihin perustuva erilainen kohtelu ei ole yhdenvertaisen kohtelun periaatteen mukaista ja se olisi kiellettävä. Tämä kanta on yhteneväinen Euroopan yhteisön tuomioistuimen asiassa *Coloroll*¹² antaman tuomion kanssa, jonka mukaan naisten ja miesten erisuuriset maksut ammatilliseen eläkejärjestelmään ovat syrjiviä.

Komission kantaa on vahvistanut jäsenvaltioissa vallitseva suuntaus korvata tai täydentää valtion eläkettä yksityisellä eläkevakuutuksella ja etenkin annuiteetteihin perustuvalla vakuutuksella. Monissa tapauksissa hallitukset kannustavat yksityisen vakuutuksen ottamista verokannustimin tai vastaavin järjestelyin. Lainsäätäjä on päättänyt, että lakisääteisessä sosiaalivakuutuksessa on noudatettava yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Siirtyminen yksityiseen vakuutustarjontaan kuitenkin uhkaa tätä periaatetta: sukupuolesta riippumattomat valtion sosiaalivakuutusjärjestelmät korvautuvat vähitellen sukupuolet erottavilla yksityissektorin järjestelmillä sekä toisen että kolmannen pilarin eläkejärjestelmissä. Tämän merkitys kasvaa entisestään, koska järjestelyt, joilla kompensoidaan naisten työmarkkinoilla kohtaavia erilaisia haittoja – kuten lapsenhoidon vuoksi työmarkkinoilta poissaolokausien tunnustaminen tai leskenetuudet – eivät ole niin yleisiä tai avokätisiä toisen ja kolmannen pilarin järjestelmissä. Lisäksi itsenäisillä ammatinharjoittajilla ei ole useinkaan muuta vaihtoehtoa kuin kääntyä yksityisten markkinoiden puoleen eläketurvan järjestämiseksi. Itsenäisten ammatinharjoittajien lukumäärä – ja heidän joukossaan naisten osuus – on vakaasti kasvamassa.

Kuten Euroopan yhteisöjen tuomioistuin täsmensi asiassa *Defrenne II*¹³, yhdenvertaisen kohtelun moitteeton täytäntöönpano edellyttää, että lainsäädännön ja myös työehtosopimusten

¹² Asia C-200/91.

¹³ Asia C-43/75.

ja yksityisten työsopimusten sääntöjen on oltava tasa-arvoperiaatteen mukaisia. Eläketarjonnan luonteessa tapahtuneen kehityksen vuoksi naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun vaatiminen yksityisten eläkevakuutusten alalla on entistä kiireellisempää ja valtion eläkkeiden alalla voimassa olevan käytännön luonnollinen seuraus.

Komissio kuitenkin tunnustaa, että näiden tekijöiden nykyistä laajamittaista käyttöä ei voida muuttaa hetkessä aiheuttamatta häiriöitä ja levottomuutta markkinoilla. Tämän vuoksi komissio hyväksyy sen, että vakuutusyhtiöiden on ehkä joissakin tapauksissa otettava huomioon sukupuoleen perustuvat vakuutusmatemaattiset tekijät siirtymäkauden ajan.

On myös selvää, että yksittäisten vakuutusyhtiöiden on vaikea siirtyä sukupuolesta riippumattomaan hinnoitteluun, kun ne joutuvat kilpailemaan muiden yhtiöiden kanssa, koska sen sukupuolen edustajat, jotka saavat etua muutoksesta, siirtyvät todennäköisesti suhteettoman suuressa määrin kyseiseen yhtiön asiakkaaksi, kun taas heikompaan asemaan joutuvat asiakkaat lähtevät yhtiöstä, ja tällöin yhtiölle jää riskiyhdistelmä, jota se ei pysty kattamaan nostamatta yleisesti vakuutusmaksujaan. Siirtyminen sukupuolesta riippumattomaan hinnoitteluun on tämän vuoksi tehtävä koordinoitusti koko unionissa, jottei aiheutettaisi mahdollisesti hyvinkin haitallisia kilpailun vääristymiä. Direktiivi, jolla on riittävän pitkä täytäntöönpanoaika, mahdollistaa tällaisen koordinoinnin ja antaa jäsenvaltioille ja vakuutusyhtiöille tilaisuuden tehdä tarvittavat mukautukset lainsäädäntöön ja käytäntöihin. Lisäksi se antaa vakuutusalalle ja viranomaisille mahdollisuuden työskennellä yhdessä elintapakriteerin ja muiden kriteerien, joilla on enemmän vaikutusta elinajanodotteeseen kuin sukupuolella, luotettavuuden parantamiseksi. Käyttämällä muita tällaisia kriteerejä vakuutusyhtiöt voivat tehdä tarkempia riskinarviointoja kuin nyt, kun nojaututaan liikaa sukupuoleen perustuviin tekijöihin.

Komissio pitää huolestuttavana myös sitä, että naiset ja miehet kuluttajina saavat vain vähän tietoja siitä, miten vakuutusyhtiöt ottavat nämä tekijät huomioon ja miten ne vaikuttavat maksuihin, joita heidän edellytetään maksavan vastineeksi tietyn tasoisista etuuksista. Tämä koskee etenkin annuiteetteja ja on erityisen tärkeää nyt, kun monessa jäsenvaltiossa eläkevakuutuksissa siirrytään etuusperusteisista järjestelmistä kohti maksuperusteisia järjestelmiä¹⁴. Komission mielestä tällainen avoimuuden puute saattaa olla este naisten ja miesten yhdenvertaiselle kohtelulle.

Tämän vuoksi komissio ehdottaa, että jäsenvaltioilla olisi oltava mahdollisuus soveltaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta vakuutusmatemaattisiin tekijöihin siirtymäkauden jälkeen. Siirtymäkauden olisi jatkuttava kuusi vuotta kahden vuoden mittaisen yleisen täytäntöönpanokauden jälkeen, jolloin vakuutusyhtiöillä olisi yhteensä kahdeksan vuotta aikaa mukauttaa käytäntöjään direktiivin voimaantulon jälkeen. Markkinoiden avoimuuden tukemiseksi jäsenvaltioiden olisi tämän kauden aikana koottava, julkaistava ja päivitettävä säännöllisesti väestön kuolleisuutta ja elinajanodotetta koskevia kattavia taulukkoja, joita vakuutusyhtiöt voivat hyödyntää. Henki- ja vahinkovakuutuksia koskevien neuvoston ja Euroopan parlamentin direktiivien mukaisesti vakuutusyhtiöitä voidaan vaatia ilmoittamaan sukupuoleen perustuvien taulukoiden käytöstä kotijäsenvaltionsa toimivaltaisille viranomaisille.

¹⁴ Maksuperusteisessa järjestelmässä vakuutetun on investoitava tai hänen toivotaan investoivan tietty pääoma annuiteettina eläketulon lähteeksi.

V TOISSIJAISUUTTA JA SUHTEELLISUUTTA KOSKEVAT PERUSTELUT

Euroopan unioni on jo kauan tukenut naisten ja miesten yhdenvertaiseen kohteluun liittyviä toimia työmarkkinoilla. Se päätti hiljattain, että rotuun ja etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää olisi torjuttava muuallakin kuin työmarkkinoilla eli koulutuksen, sosiaalisen suojelun, terveydenhuollon, sosiaalietuuksien sekä yleisesti saatavien tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjonnan, myös asuntojen, alalla. Tällöin unioni katsoi, että jäsenvaltiot eivät yksin toimien pysty saavuttamaan riittävän korkeatasoista suojaa syrjintää vastaan ja että tavoite voitaisiin saavuttaa paremmin yhteisön tasolla.

Kun tarkastellaan kysymystä sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä tavaroiden ja palveluiden saatavuuden alalla, toissijaisuuden osalta pätevät samat argumentit. Ehdotuksessa – kuten rotuun perustuvaa syrjintää koskevassa direktiivissä – käsitellään vakavaa eriarvoisuutta, johon miljoonat Euroopan kansalaiset törmäävät elämässään joka päivä. Syrjinnän täsmällistä laajuutta on vaikea mitata. Tämä johtuu osaksi siitä, että jäsenvaltioissa, joissa ei ole erityislainsäädäntöä alalla, ei pidetä kirjaa sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä tehdyistä valituksista – syrjintä on lainvastainen toimi, josta voi valittaa, vasta kun se on kielletty. Jäsenvaltioissa toimivien riippumattomien tasa-arvoelinten saamien kokemusten mukaan on kuitenkin selvää, että kun käsitellään tavaroihin ja palveluihin liittyviä kysymyksiä, on olemassa erittäin monenlaisia tapauksia.¹⁵ Vuonna 2002 tehdyssä Eurobarometri-kyselyssä kartoitettiin eri syihin perustuvaa syrjintää tavaroiden ja palveluiden alalla, ja henkilökohtaisesti sukupuoleen perustuvaa syrjintää tällä alalla kokeneiden osuus oli hieman alle neljännes kaikista syrjintätapauksista.¹⁶ Niissä jäsenvaltioissa, joissa on alaa koskevaa lainsäädäntöä, voidaan havaita, että alaa koskevat valitukset muodostavat merkittävä osuuden asiaan erikoistuneiden elinten käsittelemistä valituksista. Esimerkiksi Irlannissa noin 25 prosenttia sukupuoliseen syrjintään liittyvistä tapauksista, joita tasa-arvotuomioistuimessa (Office for the Director of Equality Investigations) on tähän mennessä vuonna 2003 käsitelty, liittyy tavaroihin ja palveluihin (lopun 75 % koskevat työhön liittyviä eri seikkoja). Alankomaissa tasa-arvolautakunnan vuonna 2002 käsittelemistä tapauksista hieman yli 10 prosenttia liittyi sukupuoleen perustuvasta eriarvoisesta kohtelusta tehtyihin valituksiin tavaroiden ja palveluiden alalla. Näin ollen on selvää, että alaa koskeva yhteisön lainsäädäntö vastaa tarpeeseen jäsenvaltioissa, joissa vielä ei ole erityislainsäädäntöä yhdenvertaisesta kohtelusta tavaroiden ja palveluiden saatavuuden alalla.

Sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden osalta on selvää, että erot ovat suuret Euroopan unionin eri osissa ja että niiden vaikutus on merkittävä. Ilman unionin toimia näiden erilaisten sääntöjen vaikutus lisääntyy, kun jäsenvaltiot ovat siirtymässä valtioiden tarjoamista eläkkeistä ja vastaavista yksityissektorin tarjontaan. Eriarvoisuuksia voidaan käsitellä kattavasti vain Euroopan tasoilla toimilla seuraavassa esitetyistä syistä.

¹⁵ Esimerkiksi: kieltäytyminen myöntämästä kiinnelainaa raskaana oleville naisille, kieltäytyminen kirjaamasta naisen nimi ensimmäiseksi yhteiselle tilille (seurauksena on syrjintä, koska tällöin ei ole oikeutta esim. osakeoptioiden kaltaisiin etuuksiin, joiden myöntäminen on usein rajoitettu ensimmäisenä mainituille jäsenille), kieltäytyminen myöntämästä lainaa osa-aikaisesti työskenteleville (kyseessä on epäsuora syrjintä tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti, koska enemmistö osa-aikaisista työntekijöistä on naisia), naiselta vaadittu lainan takaaja, vaikka samanlaisin luottotiedoin varustetulta miehellä ei samanlaista vaatimusta, vuokraisuuden harjoittama sukupuolinen häirintä, naisten ja miesten erilainen kohtelu vakuutusjärjestelmissä.

¹⁶ Muita syrjintäperusteita olivat rotu ja etninen alkuperä, uskonto ja vakaumus, vammaisuus, ikä ja sukupuolinen suuntautuminen.

Oikeus yhdenvertaiseen kohteluun on peruskäsite Euroopan unionissa. Jotta oikeudella olisi yhteinen ja vähimmäistasoinen suoja kaikkialla unionissa, vaaditaan koordinoituja toimia. Kuten on todettu yhteisön aiemmissa toimissa, jotka koskevat syrjintään liittyviä erityisiä ongelmia, tämä voidaan saavuttaa parhaiten koordinoimalla kunkin jäsenvaltion lainsäädännössä tarjottu suoja.

Jotkin jäsenvaltiot ovat jo soveltaneet kansallisessa lainsäädännössään yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tavaroiden ja palveluiden saatavuuteen, mutta tämä on tehty hyvin eri tavoin. Direktiiviehdotuksella pyritään takaamaan tasa-arvon periaatteen yhdenmukainen ja tehokas soveltaminen koko Euroopan talousalueen alueella (ks. jäljempänä), kun otetaan huomioon kansallisissa lainsäädännöissä naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun alalla tavaroiden ja palveluiden saatavuuden osalta esiintyvät eroavaisuudet ja puutteet. Direktiivissä säädetään yhteisestä suojasta sukupuoleen perustuvaa syrjintää vastaan kaikille Euroopan unionin kansalaisille. Näin vahvistetaan ja täydennetään jäsenvaltioiden nykyistä suojaa joko laajentamalla suojelun aineellista soveltamisalaa tai vahvistamalla muutoksenhakekeinoja. Tällä tavoin direktiivillä vahvistetaan Euroopan unionin perusarvoja: naisten ja miesten tasa-arvoa, vapautta, demokratiaa sekä ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja oikeusvaltion kunnioittamista. Lisäksi sillä vahvistetaan taloudellista ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta varmistamalla, että ihmisillä kaikissa jäsenvaltioissa on perustasoinen suoja sukupuoleen perustuvaa syrjintää vastaan sekä yhtäläiset oikeudet muutoksenhakuun. Ehdotuksessa annetaan vähimmäisvaatimukset ja jätetään näin jäsenvaltioille laaja toimintavara tavoitteen saavuttamiseksi ja annetaan niille jäsenvaltioille, joissa suojan taso on korkeampi tai laajempi, mahdollisuus säilyttää tämä taso. Direktiivi, jolla jätetään jäsenvaltioille riittävästi joustavuutta päättää, miten ne tarjoavat suojan käytännössä, on asianmukainen säädös, kuten aiemmissakin tapauksissa.

Kuten perusteluissa jo edelläkin todettiin, yksittäisten vakuutusyhtiöiden on vaikea siirtyä sukupuolesta riippumattomiin vakuutusmaksuihin tietyillä markkinoilla joutumatta alttiiksi riskille, että toisen sukupuolen edustajat siirtyvät suhteettomassa määrin joko niiden asiakkaisiksi tai pois niiden asiakaskunnasta ja luovat näin epätasapainoa. Sama koskee yksittäisiä jäsenvaltioita vakuutusten yhtenäismarkkinoiden osana, koska jos yksi jäsenvaltio ryhtyy vaatimaan sukupuolesta riippumatonta hinnoittelua, sen alueella toimivat vakuutusyhtiöt voisivat menettää osan markkinoistaan toisen jäsenvaltion alueella toimiville vakuutusyhtiöille. Tämän riskin välttämiseksi on tarpeen koordinoida siirtyminen sukupuolesta riippumattomaan hinnoitteluun kaikkialla unionissa. Yhteisön lainsäädäntö, jossa säädetään laajoista tavoitteista mutta jätetään käytännön täytäntöönpanotavat jäsenvaltioiden vastuulle, on paras tapa saavuttaa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpano ja välttää samalla kilpailun vääristymisen riskit.

Euroopan unionin toimien pitäisi kuitenkin rajoittua vain toimiin, jotka ovat välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi. Unionin olisi sovittava yleisistä periaatteista, ja sen olisi sovellettava periaatteita vain aloilla, joilla se on vakuuttunut, että ongelmat on ratkaistava ja että ne voidaan ratkaista ehdotetuilla toimilla. Tämän vuoksi komissio on päättänyt ehdottaa direktiiviä, jossa keskitytään yhdelle alalle – tavaroihin ja palveluihin – jolla todisteiden mukaan esiintyy syrjintää ja jolla aiemmat yhteisön toimet (erityisesti neuvoston direktiivi 2000/43/EY) ovat osoittaneet, että lainsäädännön antaminen on asianmukaista. Komissio on päättänyt olla puuttumatta muille aloille, joilla joko todisteet olivat hämärämpiä tai joilla ei ollut ilmeistä, että ongelmat voitaisiin ratkaista lainsäädännön avulla.

VI ARTIKLOJA KOSKEVAT KOMMENTIT

Rakenne

Ehdotetun direktiivin rakenne noudattelee EY:n perustamissopimuksen 13 artiklan perusteella aiemmin annettujen direktiivien ja etenkin rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta annetun direktiivin 2000/43/EY rakennetta. Siinä on neljä lukua:

- I luku – Yleiset säännökset
- II luku – Oikeuskeinot ja täytäntöönpano
- III luku – Tasa-arvoa edistävät elimet
- IV luku – Loppusäännökset.

Yleiset periaatteet

Ehdotettuun direktiiviin sisältyy välittömän ja välillisen syrjinnän, häirinnän ja sukupuolisen häirinnän määritelmät (samat kuin miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY muuttamisesta annetussa neuvoston direktiivissä 2002/73/EY¹⁷).

Lisäksi jäsenvaltioita ei estetä pitämästä voimassa tai toteuttamasta erityistoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on hyvittää sukupuolesta naiselle tai miehelle aiheutuvia haittoja tietyillä aloilla.

Direktiivin aineellinen soveltamisala

Ehdotetulla direktiivillä pannaan täytäntöön naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaate yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palveluiden, myös asuntojen, saatavuuden ja tarjonnan alalla. Direktiivissä noudatetaan samaa lähestymistapaa kuin neuvoston direktiivissä 2000/43/EY. Perusteet alan kattamiselle on esitetty edellä.

Oikeuskeinot ja täytäntöönpano

Ehdotuksessa noudatetaan samaa lähestymistapaa kuin rotuun perustuvaa syrjintää koskevassa direktiivissä 2000/43/EY sekä miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa annetussa direktiivissä 76/207/ETY, siten kuin se on muutettuna direktiivillä 2002/73/EY. Samoja ovat esimerkiksi seuraavat:

- oikeudelliset tai hallinnolliset menettelyt, joissa säädetään riittävistä seuraamuksista
- vastaajan todistustaakka

¹⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/73/EY, annettu 23. syyskuuta 2002, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY muuttamisesta, EYVL L 269, 5.10.2002, s. 15–20.

- uhrien ja todistajien suojelu vastatoimilta
- vuoropuhelun edistäminen kansalaisjärjestöjen kanssa.

I luku: Yleiset säännökset

Luvussa on viisi artiklaa.

1 artikla

Artiklassa esitetään direktiivin aihe ja soveltamisala: tarkoituksena on antaa puitteet, jotka koskevat sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjumista tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjonnan alalla panemalla jäsenvaltioissa täytäntöön naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaate.

Artiklassa vaaditaan jäsenvaltioita toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanoa varten yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palveluiden, myös asuntojen, saatavuuden ja tarjonnan alalla. Direktiiviä ei sovelleta täysin yksityisiin liiketoimiin, kuten esimerkiksi loma-asunnon vuokraamiseen perheenjäsenelle tai huoneen vuokraamiseen yksityisessä talossa. Näin ollen tavaroiden ja palveluiden käsite on sama kuin neuvoston direktiivissä 2000/43/EY, ja sillä tarkoitetaan ainoastaan tavaroita ja palveluita, joita tavallisesti tarjotaan korvausta vastaan.

Yleisesti tarjottavien tavaroiden ja palveluiden käsitteeseen voisivat näin ollen kuulua seuraavat:

- pääsy julkisiin tiloihin
- kaikki asumismuodot, myös vuokra-asunnot ja asuminen hotelleissa
- palvelut, kuten pankki-, vakuutus- ja muut rahoituspalvelut
- liikenne
- kaikkien ammattien tai ammattialojen tarjoamat palvelut.

Jotkin tavarat ja palvelut on tarkoitettu erityisesti toisen sukupuolen edustajien käytettäväksi (esimerkiksi naisten tai miesten ajat uimahalleissa tai yksityiset kerhot). Joissakin tapauksissa samoja ammattitaitoa vaativia palveluja voidaan tarjota eri tavalla riippuen siitä, onko asiakas nainen vai mies. Tällä direktiivillä ei pitäisi puuttua tällaisiin eroihin silloin, kun naiset ja miehet eivät ole vertailukelpoisessa tilanteessa. Jotta vältettäisiin syrjintäkiellon epäasianmukaiset tulkinnat, artiklassa vielä selvennetään, että direktiivillä ei kielletä erilaista kohtelua, joka perustuu yksinomaisesti tai ensisijaisesti toisen sukupuolen edustajille tarkoitettuihin tavaroihin tai palveluihin tai ammattitaitoa vaativiin palveluihin, joita tarjotaan eri tavalla naisille ja miehille.

Jotta vältettäisiin ristiriidat muiden perusvapauksien, kuten tiedotusvälineiden vapauden ja moniarvoisuuden kanssa, 1 artiklassa täsmennetään, että direktiiviä ei sovelleta tiedotusvälineiden ja mainonnan sisältöön. Sitä ei myöskään sovelleta koulutukseen, joka suureksi osaksi kuuluu jo yhteisön nykyisen lainsäädännön piiriin.

2 artikla

Artiklan 1 kohdassa määritellään välittömän ja välillisen syrjinnän, sukupuoleen perustuvan häirinnän ja sukupuolisen häirinnän käsitteet. Määritelmät on otettu yhteisön voimassa olevasta lainsäädännöstä, eivätkä ne poikkea aiemmin sovitusta lähestymistavoista. Direktiiviehdotukseen sisältyvät välittömän ja välillisen syrjinnän, sukupuoleen perustuvan häirinnän sekä sukupuolisen häirinnän käsitteet on määritelty samalla tavalla kuin direktiiveissä 2000/43/EY ja 2000/78/EY sekä miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa annetussa direktiivissä 76/207/ETY, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä 2002/73/EY.

Sukupuoleen perustuvaa ja sukupuolista häirintää ei esiinny pelkästään työssä vaan myös muilla elämäntilanteilla, esimerkiksi tavaroiden ja palveluiden tarjoamisen yhteydessä. Nämä kaksi käsitettä on määritelty erikseen, kuten direktiivissä 76/207/ETY, koska kyseessä on kaksi eri ilmiötä. Sukupuoleen perustuva häirintä tarkoittaa henkilön epäsuotuisaa kohtelua, joka liittyy hänen sukupuoleensa, mutta se ei välttämättä ole seksuaalista luonteeltaan (esimerkkinä voisi olla miespuolinen työntekijä, joka tekee jatkuvasti halventavia huomautuksia naispuolisista asiakkaista). Sukupuolinen häirintä taas tarkoittaa ei-haluttua seksuaalisuhteista fyysistä, sanallista tai muuta käyttäytymistä. Esimerkkinä tästä voisi olla vaikkapa vuokranantajien vuokralaisia kohtaan ja yrityksen ostohenkilöstön myyjiä kohtaan harjoittama häirintä, jossa seksuaalisia palveluksia voidaan pyytää vastineeksi sopimuksen tekemisestä.

2 kohdan mukaan myös syrjintään yllyttäminen katsotaan syrjinnäksi. Samanlainen säännös on jo olemassa EY:n perustamissopimuksen 13 artiklaan perustuvissa nykyisissä direktiiveissä 2000/43/EY ja 2000/78/EY sekä direktiiviä 76/207/ETY muuttavassa direktiivissä 2002/73/EY miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa. Komissio ehdottaa, että englanninkielisessä tekstissä käytettäisiin termiä 'incitement' termin 'instruction' sijaan eri kieliversioiden yhdenmukaistamiseksi.

3 artikla

Artiklassa selitetään, mitä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltaminen tarkoittaa, ja siinä käytetään samoja käsitteitä kuin direktiivin 76/207/ETY muuttamisesta annetussa neuvoston direktiivissä 2002/73/EY. Siinä täsmennetään, että naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteella tarkoitetaan, että ei esiinny minkäänlaista sukupuoleen perustuvaa välitöntä syrjintää, myöskään naisten epäedullista kohtelua raskauden tai äitiyden vuoksi, tai sukupuoleen perustuvaa välillistä syrjintää. Tässä yhteydessä – samoin kuin aiemmin annetussa direktiivissä – myös häirintää ja sukupuolista häirintää on pidettävä sukupuoleen perustuvana syrjintänä.

4 artikla

Artiklassa selvennetään, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on sovellettava sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden käyttöön laskettaessa maksuja ja etuuksia vakuutusosalalla ja siihen liittyvillä aloilla. Direktiiviä sovelletaan tältä osin ainoastaan uusiin sopimuksiin, jotka tehdään täytäntöönpanopäivän jälkeen.

Jotta vältettäisiin kohtuuttoman pikaiset mukautukset vakuutusmarkkinoilla, artiklassa annetaan jäsenvaltioille mahdollisuus pidennettyyn täytäntöönpanokauteen niiden säännösten osalta, jotka liittyvät vakuutusmatemaattisiin tekijöihin. Jos jäsenvaltio hyödyntää tätä

mahdollisuutta, sen on ilmoitettava siitä komissiolle ja edistettävä markkinoiden avoimuutta kokoamalla, julkaisemalla ja päivittämällä naisten ja miesten elinajanodotetta koskevia kattavia taulukkoja.

5 artikla

Artiklan 2 kohdassa vahvistetaan – mallina olevan neuvoston direktiivin 2000/43/EY mukaisesti – että jäsenvaltiot voivat pitämää voimassa tai toteuttaa erityistoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on hyvittää sukupuoleen liittyviä haittoja tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjoamisen alalla. Tällaisten toimenpiteiden tarpeellisuus on osoitettava, niissä on keskityttävä tietyn haitan torjumiseen ja niiden voimassaoloajan on rajoituttava siihen, mikä on välttämätöntä kyseisen ongelman ratkaisemiseksi. Naisilla on esimerkiksi perinteisesti ollut enemmän ongelmia yrityksen käynnistämisessä kuin miehillä. Tähän on monia syitä, esimerkiksi vaikeus saada riskipääomaa ja tukea liikeideoiden kehittämiseen. Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltaminen todennäköisesti auttaa tässä tilanteessa, mutta se ei luultavasti ole sinällään riittävä poistamaan naisten kohtaamia haittoja alalla. Yhtenä vastauksena ovat olleet naisyrityksille tarkoitetut erityislainat, jotka myönnetään erityisellä korolla tai erityisehdoin, sekä ylimääräisen yritystuen ja neuvontapalveluiden tarjoaminen naisyrityksille. Tällä tukikehyksellä kannustetaan muita sijoittajia sijoittamaan omia varojaan ja näin pyritään voittamaan perinteiset sukupuoleen liittyvät vaikeudet. Useissa jäsenvaltioissa on naisyrityksille tarkoitettuja erityispalveluita ja ainakin yhdessä on pankkeja tai lainajärjestelyitä erityisesti tätä tarkoitusta varten. Komissio uskoo, että direktiivillä ei pitäisi kieltää tällaisten toimenpiteiden mahdollisuutta jäsenvaltioissa, ja näin ollen on tarpeen antaa jäsenvaltioille mahdollisuus säätää tällaisesta poikkeuksesta yhdenvertaisen kohtelun periaatteeseen.

Artikla on välttämätön, jottei tahattomasti kiellettäisi tavaroiden ja palveluiden saatavuuden alaa koskevia positiivisia erityistoimia, jotka jo ovat käytössä, kuten edellä esitettiin. Jos artiklaa ei olisi, jatkossa eteen tuleviin positiivisten erityistoimien tarpeisiin olisi vaikea vastata.

6 artikla

Artiklan 1 ja 2 kohta ovat vakiosäännöksiä. 1 kohdassa selvennetään, että jäsenvaltiot voivat pitää voimassa säännöksiä, joilla turvataan korkeampi suojan taso kuin tämän direktiivin säännöksillä. 2 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioissa, joissa jo taataan suoja syrjintää vastaan, suojan taso ei saa heikentyä direktiivin täytäntöönpanon myötä.

II luku: Oikeuskeinot ja täytäntöönpano

Tässä luvussa on neljä artiklaa, joissa käsitellään kahta merkittävää ennakkoedellytystä syrjinnänvastaisen lainsäädännön toimivuudelle. Nämä ovat uhrin oikeus nostaa kanne syrjintää harjoittanutta henkilöä tai organisaatiota vastaan ja lainsäädännön riittävän soveltamisen takaava asianmukainen mekanismi kussakin jäsenvaltiossa. Luvussa käytetään samoja säännöksiä kuin aiemmissa 13 artiklaan perustuvissa direktiiveissä.

7 artikla

Direktiivin 7 artikla koskee menettelyjä (oikeussuojakeinoja), jotka mahdollistavat direktiivistä johtuvien velvoitteiden noudattamisen. Siinä säädetään erityisesti henkilöiden,

jotka katsovat joutuneensa syrjinnän uhriksi, mahdollisuudesta tehdä valitus hallinnollisen ja/tai tuomioistuimen menettelyn kautta puolustaakseen oikeuttaan yhdenvertaiseen kohteluun.

Samoin kuin aiemmissa syrjinnänvastaisissa direktiiveissä, tässäkin olisi säädettävä oikeudesta nostaa kanne syrjivää kohtelua vastaan myös tilanteissa, joissa osapuolten välinen suhde on päättynyt. Direktiivillä ei kuitenkaan pidä olla takautuvaa vaikutusta, ja sitä olisi sovellettava vasta sen voimaantulopäivästä. Säännöksellä ei vaikuteta kanteen nostamista koskeviin kansallisiin määräaikoihin.

Oikeudellista suojaa vahvistaa lisäksi järjestöille annettava oikeus ajaa kannetta uhrin puolesta.

8 artikla

Artikla on vakiosäännös yhteisön syrjinnänvastaisessa lainsäädännössä. Sen sanamuoto perustuu todistustaakasta sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa annetun neuvoston direktiivin 97/80/EY¹⁸ 4 artiklaan ja aiempien 13 artiklaan perustuvien direktiivien, esimerkiksi direktiivin 2000/43/EY, vastaaviin artikloihin. Komissio ehdottaa, että todistustaakan olisi siirryttävä vastaajalle, kun kantaja on esittänyt tuomioistuimelle tai muulle elimelle tosiseikat, joiden perusteella voidaan olettaa, että syrjintää on tapahtunut. Kuten aiemmissakin direktiiveissä ja jotta noudatettaisiin ihmisoikeuksia ja perusvapauksia koskevaa yleissopimusta, todistustaakan kääntämistä ei sovelleta tilanteissa, joissa käytetään rikosoikeudellisia menettelyitä ja nostetaan syyte syrjintäväitteiden takia.

Komissio ei ole sisällyttänyt tähän – kuten ei aiempiinkaan ehdotuksiinsa – säännöstä, jonka neuvosto on lisännyt aiempiin direktiiveihin ja jossa todetaan, että jäsenvaltiot voivat olla soveltamatta todistustaakan kääntämistä menettelyihin, joissa tuomioistuimen tai toimivaltaisen elimen tehtävänä on selvittää tosiseikat. Komissio katsoo, että säännöksen merkityksestä on ollut suurta epätietoisuutta ja että sen sisällyttäminen heikentäisi artiklan oikeusvarmuutta.

9 artikla

Sukupuoleen perustuvan syrjinnän uhreille ja todistajille on tarjottava toimiva oikeudellinen suoja tavaran tai palvelun tarjoajan vastatoimenpiteitä kohtaan. Joissakin olosuhteissa uhrit voidaan suostutella olemaan käyttämättä oikeuttaan uhkaamalla vastatoimenpiteillä.

10 artikla

Säännöksellä pyritään kannustamaan viranomaisten vuoropuhelua asianmukaisten kansalaisjärjestöjen kanssa, joilla on oikeutettua etua osallistua sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjuntaan yhdenvertaisen kohtelun periaatteen edistämiseksi. Samanlainen säännös sisältyy yhteisön lainsäädäntöön, joka koskee rotuun perustuvaa syrjintää.

Luku III: Tasa-arvoa edistävät elimet – 11 artikla

Luvussa on vain yksi artikla, ja siinä käsitellään tasa-arvoa edistäviä elimiä jäsenvaltioissa direktiivin kattamilla aloilla. Siinä toistetaan direktiivin 2000/43/EY säännökset niiltä osin,

¹⁸ Neuvoston direktiivi 97/80/EY, annettu 15. joulukuuta 1997, todistustaakasta sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa, EYVL L 14, 20.1.1998.

jotka koskevat tavaroiden ja palveluiden saatavuutta, ja hyödynnetään direktiivin 2002/73/EY vastaavia säännöksiä, joissa jäsenvaltioita vaaditaan nimeämään naisten ja miesten tasa-arvoista kohtelua työmarkkinoilla edistävät elimet. Siinä säädetään jäsenvaltioissa tasa-arvon periaatetta edistäviin riippumattomiin elimiin sovellettavista toimintapuitteista. Jäsenvaltiot voivat päättää, että elimet ovat samat kuin neuvoston direktiivin 2002/73/EY mukaisesti nimetyt työmarkkinoita käsittelevät elimet ja että elimiä olisi perustettava alue- tai paikallistasolle sillä edellytyksellä, että tällaiset järjestelyt kattavat maan koko alueen.

Direktiiviehdotuksessa asetetaan joukko vaatimuksia näille jäsenvaltioiden elimille. Jäsenvaltiot voivat päättää elinten rakenteesta ja toiminnasta oikeudellisten perinteidensä ja poliittisten valintojensa mukaisesti.

IV luku: Loppusäännökset

IV luvun neljä säännöstä ovat yhteisön direktiiveissä esiintyviä vakiosäännöksiä.

12 artikla

Kyseessä on perinteinen säännös, joka sisältyy kaikkiin aiempiin syrjinnänvastaisiin yhteisön säädöksiin, ja se koskee direktiivin noudattamista jäsenvaltioissa. Yhdenvertainen kohtelu merkitsee sitä, että kaikki laeista, asetuksista ja hallinnollisista määräyksistä johtuva syrjintä on poistettava, ja direktiivillä edellytetään, että jäsenvaltiot poistavat tällaiset säännökset. Kuten aiemminkin annetussa lainsäädännössä myös tässä direktiivissä edellytetään, että kaikki yhdenvertaisen kohtelun vastaiset säännökset on julistettava mitättömiksi ja kumottava tai niitä on muutettava taikka ne on voitava julistaa mitättömiksi, jos ne riitautetaan.

13 artikla

Artikla sisältää vakiosäännöksen, joka koskee yhdenvertaisen kohtelun periaatteen rikkomisesta määrättäviä seuraamuksia. Vastaava säännös sisältyy aiempiin 13 artiklaan perustuviin direktiiveihin.

14 artikla

Kyseessä on vakiosäännös, joka koskee avoimuuden tarvetta ja säännöksistä tiedottamista direktiivin kattamalla alalla niille, joita asia koskee.

15 artikla

Artiklassa esitetään menettelyt, joiden mukaisesti jäsenvaltioiden on seurattava yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanoa ja raportoitava siitä. Raportointimenettelyt edellyttävät seuraavaa:

- on annettava kertomus direktiivin täytäntöönpanon jälkeen mutta ennen sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden vaiheittaista käyttöönottoa koskevan siirtymäkauden loppumista
- on annettava toinen kertomus kaksi vuotta sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden vaiheittaista käyttöönottoa koskevan siirtymäkauden loppumisen jälkeen
- on seurattava täytäntöönpanoa jatkuvasti ja annettava kertomus joka viides vuosi.

Näin direktiivin vaikutuksia pystytään arvioimaan tarkoin ja oikeudellisiin puitteisiin tarvittavia muutoksia voidaan ehdottaa nopeasti.

16 artikla

Säännöksessä annetaan direktiivin täytäntöönpanoa koskevat menettelyt. Komissio ehdottaa, että jäsenvaltioilla olisi yleisesti oltava kaksi vuotta aikaa saattaa direktiivi osaksi kansallista lainsäädäntöä (ks. myös 4 artikla).

Hiljattain sovitun käytännön mukaisesti artiklassa vaaditaan, että jäsenvaltioiden on toimitettava direktiivin täytäntöönpanemiseksi annetut säädöstekstit sekä kyseisten säännösten ja tämän direktiivin säännösten välinen vastaavuustaulukko.

17 artikla

Tämä artikla koskee direktiivin voimaantulopäivää.

18 artikla

Tässä artiklassa täsmennetään, että direktiivi on osoitettu kaikille jäsenvaltioille.

VII SOVELTAMINEN EUROOPAN TALOUSALUEELLA

Teksti on Euroopan talousalueen kannalta merkityksellinen, ja direktiiviä sovelletaan Euroopan talousalueen jäsenvaltioissa sekakomitean päätöksen mukaisesti.

Ehdotus:

NEUVOSTON DIREKTIIVI

naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla

EUROOPAN UNIONIN NEUVOSTO, joka

ottaa huomioon Euroopan yhteisön perustamissopimuksen ja erityisesti sen 13 artiklan 1 kohdan,

ottaa huomioon komission ehdotuksen¹⁹,

ottaa huomioon Euroopan parlamentin lausunnon²⁰,

ottaa huomioon alueiden komitean lausunnon²¹,

ottaa huomioon Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunnon²²,

sekä katsoo seuraavaa:

- (1) Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 6 artiklan mukaisesti Euroopan unioni perustuu jäsenvaltioille yhteisiin vapauden, kansanvallan, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen sekä oikeusvaltion periaatteisiin ja pitää arvossa yhteisön oikeuden yleisinä periaatteina perusoikeuksia, sellaisina kuin ne taataan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä Euroopan yleissopimuksessa ja sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioille yhteisessä valtiosääntöperinteessä.
- (2) Kaikkien oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä ja oikeus suojeluun syrjintää vastaan ovat yleismaailmallisia oikeuksia, jotka on tunnustettu ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa YK:n yleissopimuksessa, kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa YK:n yleissopimuksessa, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa YK:n yleissopimuksessa sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä Euroopan yleissopimuksessa, jotka kaikki jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet.

¹⁹ EUVL

²⁰ EUVL

²¹ EUVL

²² EUVL

- (3) Miesten ja naisten tasa-arvo on yksi Euroopan unionin perusperiaatteista. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 21 ja 23 artiklassa kielletään kaikki sukupuoleen perustuva syrjintä ja vaaditaan naisten ja miesten tasa-arvon takaamista kaikilla aloilla.
- (4) Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 2 artiklan mukaan tasa-arvon edistäminen on yksi yhteisön keskeisistä tehtävistä. Perustamissopimuksen 3 artiklan 2 kohdassa vaaditaan, että yhteisö pyrkii poistamaan eriarvoisuutta ja edistämään tasa-arvoa naisten ja miesten välillä kaikessa toiminnassaan.
- (5) Komissio ilmoitti sosiaalipoliittista ohjelmaa koskevassa tiedonannossaan²³, että se aikoo tehdä direktiiviehdotuksen sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjumiseksi muualla kuin työmarkkinoilla. Ehdotus on johdonmukainen naisten ja miesten tasa-arvoon liittyvää yhteisön strategiaa koskevan toimintaohjelman perustamisesta (2001–2005) 20 päivänä joulukuuta 2000 tehdyn neuvoston päätöksen 2001/51/EY²⁴ kanssa, joka kattaa kaiken yhteisön politiikan ja jolla pyritään naisten ja miesten tasa-arvon edistämiseen mukauttamalla politiikkaa ja toteuttamalla käytännön toimia naisten ja miesten aseman parantamiseksi yhteiskunnassa.
- (6) Nizzassa joulukuussa 2000 kokoontunut Eurooppa-neuvosto kehotti komissiota vahvistamaan tasa-arvoon liittyviä oikeuksia ja antamaan direktiiviehdotuksen, jolla edistetään sukupuolten tasa-arvoa muilla kuin työhön ja ammattiin liittyvillä aloilla.
- (7) Yhteisö on antanut säädöksiä sukupuoleen perustuvan syrjinnän ehkäisemiseksi ja torjumiseksi työmarkkinoilla. Säädökset ovat osoittaneet lainsäädännön arvon syrjinnän torjumisessa.
- (8) Sukupuoleen perustuvaa syrjintää ja häirintää tapahtuu myös muualla kuin työmarkkinoilla. Tällainen syrjintä voi olla yhtä vahingollista ja estää naisten ja miesten täysipainoisen ja onnistuneen integroitumisen yhteiskuntaan taloudellisesti ja sosiaalisesti.
- (9) Ongelmat ovat erityisen selviä tavaroiden ja palveluiden alalla. Sukupuoleen perustuva syrjintä olisi tämän vuoksi ehkäistävä ja poistettava tältä alalta. Samoin kuin rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta 29 päivänä kesäkuuta 2000 annetun neuvoston direktiivin 2000/43/EY²⁵ tapauksessa tämä tavoite voidaan parhaiten saavuttaa yhteisön lainsäädännön avulla.
- (10) Yhteisön lainsäädännössä olisi kiellettävä sukupuoleen perustuva syrjintä tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjonnan alalla. Palveluina olisi pidettävä sellaisia palveluita, joita tarjotaan tavanomaisesti korvausta vastaan.

²³ KOM(2000) 379 lopullinen.

²⁴ Neuvoston päätös 2001/51/EY, tehty 20 päivänä joulukuuta 2000, naisten ja miesten tasa-arvoon liittyvää yhteisön strategiaa koskevan toimintaohjelman perustamisesta (2001–2005), EYVL L 17, 19.1.2001.

²⁵ Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (EYVL L 180, 19.7.2000, s.22–26).

- (11) Syrjinnän kieltämisen yhteydessä on tärkeää noudattaa muita perusoikeuksia ja vapauksia, esimerkiksi yksityis- ja perhe-elämän ja niiden yhteydessä tehtävien liiketoimien suojaa sekä tiedotusvälineiden vapautta ja moniarvoisuutta. Syrjintäkieltoa olisi näin ollen sovellettava yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palveluiden saatavuuteen ja tarjontaan. Sitä ei pitäisi soveltaa tiedotusvälineiden tai mainonnan sisältöön.
- (12) Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltamisella ei suljeta pois eroja, jotka liittyvät tavaroihin tai palveluihin, joiden osalta naisten ja miehet eivät ole vertailukelpoisessa tilanteessa, koska kyseiset tavarat tai palvelut on tarkoitettu yksinomaisesti tai ensisijaisesti vain toisen sukupuolen edustajille, kuten yksityiset kerhot, tai jotka liittyvät ammattitaitoa vaativiin palveluihin, joita tarjotaan eri tavalla naisille ja miehille.
- (13) Sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden käyttö on yleistä vakuutuspalveluiden alalla, vaikka tällaiset tekijät eivät osoitakaan objektiivisia eroja. Tällaisten sukupuoleen perustuvien vakuutusmatemaattisten tekijöiden käyttö olisi siis hylättävä naisten ja miesten tasa-arvon takaamiseksi. Jotta vältettäisiin markkinoiden äkilliset mukautukset, tällaisten tekijöiden käyttökieltoa olisi sovellettava vain uusiin sopimuksiin, jotka tehdään tämän direktiivin täytäntöönpanopäivän jälkeen, ja se olisi toteutettava vaiheittain riittävän pitkän ajan kuluessa. Direktiiviä ei näin ollen olisi sovellettava tällaisten tekijöiden käyttöön sopimuksissa, jotka on tehty ensimmäistä kertaa ennen kyseistä päivämäärää.
- (14) Jos jäsenvaltio hyödyntää siirtymäkautta, vakuutuksiin ja muihin rahoituspalveluihin liittyvien maksujen ja etuuksien laskemisessa käytettävät sukupuoleen perustuvat vakuutusmatemaattiset tekijät olisi esitettävä riittävän avoimesti kuluttajalle. Tämän vuoksi jäsenvaltioiden olisi koottava, julkaistava ja päivitettävä säännöllisesti vakuutusmatemaattisia tietoja sisältäviä taulukoita, joita vakuutusyhtiöt voivat käyttää ohjenuoranaan.
- (15) Sukupuoleen perustuvan syrjinnän kohteeksi joutuneilla henkilöillä olisi oltava riittävät oikeussuojakeinot. Tehokkaamman suojelun turvaamiseksi järjestöillä tai oikeushenkilöillä olisi myös oltava valtuudet aloittaa, jos jäsenvaltiot niin päättävät, menettely joko uhrin puolesta tai häntä tukeakseen, sanotun kuitenkin rajoittamatta tuomioistuimissa edustamista ja puolustamista koskevien kansallisten menettelysääntöjen soveltamista.
- (16) Yhdenvertaisuuden periaatteen tehokas täytäntöönpano edellyttää riittävää oikeudellista suojaa vastatoimenpiteitä vastaan.
- (17) Todistustaakkaa koskevia sääntöjä olisi mukautettava niissä tapauksissa, jolloin on ilmeistä, että kyseessä on syrjintätapaus, ja kun yhdenvertaisen kohtelun periaatteen tehokas soveltaminen edellyttää, että todistustaakan on siirryttävä vastaajalle, kun tällaisesta syrjinnästä on annettu näyttö.
- (18) Jäsenvaltioiden olisi toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kaikki yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaiset lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset julistetaan mitättömiksi ja kumotaan tai niitä muutetaan.

- (19) Jäsenvaltioiden olisi käytävä kansalaisjärjestöjen kanssa vuoropuhelua, jonka tavoitteena on puuttua sukupuoleen perustuvan syrjinnän eri muotoihin ja torjua niitä.
- (20) Suojelua sukupuoleen perustuvalta syrjinnältä tehostaisi kussakin jäsenvaltiossa toimiva riippumaton elin, jolla olisi valtuudet analysoida asiaan liittyvät ongelmat, tutkia ratkaisumahdollisuuksia ja avustaa uhreja konkreettisesti. Elin tai elimet voisivat olla samat kuin mitkä on nimetty käsittelemään työmarkkinoilla esiintyvää syrjintää miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY muuttamisesta 23 päivänä syyskuuta 2002 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2002/73/EY²⁶.
- (21) Tässä direktiivissä säädetään vähimmäisvaatimuksista, ja siten jäsenvaltiot voivat pitää voimassa tai antaa edullisempia säännöksiä. Tämän direktiivin täytäntöönpanoa ei tulisi käyttää perusteena jäsenvaltiossa vallitsevan tilanteen heikentämiseksi.
- (22) Jäsenvaltioiden olisi säädettävä tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista, joita sovelletaan, jos tämän direktiivin mukaisia velvoitteita ei noudateta.
- (23) Koska ehdotetun toiminnan tavoitetta, joka on yhtenäisen korkeatasoisen suojan takaaminen syrjintää vastaan kaikissa jäsenvaltioissa, ei voida saavuttaa riittävällä tavalla jäsenvaltioiden toimin, vaan se voidaan toiminnan laajuuden ja vaikutusten vuoksi saavuttaa paremmin yhteisön tasolla ottamalla käyttöön yhteiset oikeudelliset puitteet, yhteisö voi toteuttaa toimenpiteitä perustamissopimuksen 5 artiklassa vahvistetun toissijaisuusperiaatteen mukaisesti. Kyseisessä artiklassa vahvistetun suhteellisuusperiaatteen mukaisesti tässä direktiivissä ei ylitetä sitä, mikä on näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarpeen,

ON ANTANUT TÄMÄN DIREKTIIVIN:

I LUKU – YLEISET SÄÄNNÖKSET

1 artikla

Aihe ja soveltamisala

1. Tässä direktiivissä säädetään puitteista sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjumiseksi tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjonnan alalla, ja tarkoituksena on panna jäsenvaltioissa täytäntöön naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaate.
2. Tätä direktiiviä sovelletaan yhteisön toimivallan rajoissa kaikkiin henkilöihin yleisesti saatavien tavaroiden ja palveluiden, myös asuntojen, saatavuuden ja tarjonnan alalla sekä julkisella että yksityisellä sektorilla, myös julkishallinnon elimissä.

²⁶ EYVL L 269, 5.10.2002, s. 15.

3. Direktiivillä ei suljeta pois eroja, jotka liittyvät tavaroihin tai palveluihin, joiden osalta naiset ja miehet eivät ole vertailukelpoisessa tilanteessa, koska kyseiset tavarat tai palvelut on tarkoitettu yksinomaisesti tai ensisijaisesti vain toisen sukupuolen edustajille, tai jotka liittyvät ammattitaitoa vaativiin palveluihin, joita tarjotaan eri tavalla naisille ja miehille.

4. Direktiiviä ei sovelleta koulutukseen eikä tiedotusvälineiden ja mainonnan sisältöön, erityisesti mainontaan ja televisiomainontaan sellaisena kuin se on määriteltynä neuvoston direktiivin 89/552/ETY 1 artiklan b alakohdassa.

2 artikla

Määritelmät

1. Tässä direktiivissä

(a) välittömänä syrjintänä pidetään sitä, että henkilöä kohdellaan sukupuolen perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai voitaisiin kohdella vertailukelpoisessa tilanteessa

(b) välillisenä syrjintänä pidetään sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa toista sukupuolta olevat henkilöt jollain tavoin epäedulliseen asemaan toista sukupuolta oleviin henkilöihin nähden, jollei kyseisellä säännöksellä, perusteella tai käytännöllä ole puolueettomasti perusteltavissa olevaa oikeutettua tavoitetta ja jolleivät tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ole asianmukaisia ja tarpeellisia

(c) häirintänä pidetään sitä, että henkilön sukupuoleen liittyvällä ei-toivotulla käytöksellä tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön arvoa ja luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri

(d) sukupuolisena häirintänä pidetään sitä, että seksuaalisväritteisellä fyysisellä, sanallisella tai muulla ei-toivotulla käytöksellä tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön arvoa ja luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri

2. Sukupuoleen perustuvan syrjinnän yllyttämistä on pidettävä tässä direktiivissä tarkoitettuna syrjintänä.

3 artikla

Yhdenvertaisen kohtelun periaate

1. Tässä direktiivissä naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteella tarkoitetaan, että

(a) ei esiinny sukupuoleen perustuvaa välitöntä syrjintää, mukaan lukien naisten epäsuotuisaa kohtelua raskauden tai äitiyden vuoksi

(b) ei esiinny sukupuoleen perustuvaa välillistä syrjintää.

2. Tässä direktiivissä tarkoitettua häirintää ja sukupuolista häirintää on pidettävä sukupuoleen perustuvana syrjintänä, ja se on näin ollen kiellettävä. Henkilöön vaikuttavien päätösten perusteena ei saa olla se, vastustaako henkilö tällaista käytöstä vai alistuuko hän siihen.

4 artikla

Vakuutusmatemaattiset tekijät

1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että vakuutuspalveluihin ja muihin rahoituspalveluihin liittyvien maksujen ja etuuskien laskennassa sukupuolen käyttäminen laskentatekijänä kielletään kaikissa uusissa sopimuksissa, jotka on tehty [16 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun päivämäärän] jälkeen.

2. Jäsenvaltiot voivat lykätä 1 kohdan noudattamiseksi tarvittavien toimenpiteiden täytäntöönpanon enintään [kuusi vuotta 1 kohdassa annetusta päivämäärästä] saakka.

Kyseisten jäsenvaltioiden on ilmoitettava tästä välittömästi komissiolle. Niiden on koottava, julkaistava ja päivitettävä säännöllisesti kattavia taulukoita, jotka koskevat naisten ja miesten kuolevuutta ja elinajanodotetta.

5 artikla

Positiiviset erityistoimet

Yhdenvertaisen kohtelun periaate ei estä jäsenvaltioita pitämästä voimassa tai toteuttamasta erityistoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on ehkäistä tai hyvittää sukupuoleen liittyviä haittoja.

6 artikla

Vähimmäisvaatimukset

1. Jäsenvaltiot voivat ottaa käyttöön tai pitää voimassa säännöksiä, jotka ovat naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen turvaamiseksi edullisempia kuin tämän direktiivin säännökset.

2. Tämän direktiivin täytäntöönpano ei ole missään tapauksessa peruste alentaa jäsenvaltioissa jo saavutettua syrjinnänvastaisen suojan tasoa tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvissa asioissa.

II LUKU

OIKEUSKEINOT JA TÄYTÄNTÖÖNPANO

7 artikla

Oikeuksien puolustaminen

1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että tämän direktiivin mukaisten velvoitteiden täytäntöönpanoon tarkoitetut oikeudelliset ja/tai hallinnolliset menettelyt, mukaan lukien jäsenvaltioiden aiheellisina pitämät sovittelumenettelyt, ovat – myös sen suhteen päätyttyä, jossa syrjinnän väitetään tapahtuneen – kaikkien niiden henkilöiden käytettävissä, jotka katsovat tulleen kohdelluiksi väärin sen vuoksi, että heihin ei ole sovellettu yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.
2. Jäsenvaltioiden on otettava käyttöön omassa oikeusjärjestyksessään tarvittavat toimenpiteet, jotta tämän direktiivin mukaisesti syrjinnän kohteeksi joutuneelle henkilölle aiheutuneet vahingot hyvitetään tai korvataan jäsenvaltioiden vahvistamien yksityiskohtaisten sääntöjen mukaan aiheutuneeseen vahinkoon nähden suhteutetulla ja varoittavalla tavalla. Hyvitykselle tai korvaukselle ei saa asettaa ennalta enimmäismäärää.
3. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että yhdistykset, järjestöt ja muut oikeushenkilöt, joilla kansallisessa lainsäädännössä vahvistettujen perusteiden mukaisesti on oikeutettua etua sen varmistamisesta, että tämän direktiivin säännöksiä noudatetaan, voivat aloittaa tämän direktiivin mukaisten velvoitteiden täytäntöönpanemiseksi säädetyin oikeudellisen ja/tai hallinnollisen menettelyn kantajan puolesta tai tätä tukeakseen tämän suostumuksella.
4. Mitä 1 ja 3 kohdassa säädetään, ei rajoita sellaisten kansallisten sääntöjen noudattamista, joilla säännellään yhdenvertaisen kohtelun periaatetta koskevien kanteiden nostamisen määräaikoja.

8 artikla

Todistustaakka

1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet kansallisen oikeudenkäyttöjärjestelmänsä mukaisesti sen varmistamiseksi, että kun henkilö, joka katsoo kärsineensä vääryyttä sen vuoksi, että häneen ei ole sovellettu yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, esittää tuomioistuimessa tai muussa toimivaltaisessa viranomaisessa tosiseikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa tapahtuneen välitöntä tai välillistä syrjintää, vastaajan on näytettävä toteen, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ei ole rikottu.
2. Mitä 1 kohdassa säädetään, ei estä jäsenvaltioita ottamasta käyttöön todistelua koskevia sääntöjä, jotka ovat kantajalle edullisempia.
3. Mitä 1 kohdassa säädetään, ei sovelleta rikosoikeudellisiin menettelyihin.
4. Mitä 1, 2 ja 3 kohdassa säädetään, sovelletaan myös kaikkiin 7 artiklan 3 kohdan mukaisesti vireille pantuihin menettelyihin.

9 artikla

Vastatoimenpiteet

Jäsenvaltioiden on otettava käyttöön kansallisessa oikeusjärestyksessään tarvittavat toimenpiteet henkilöiden suojelemiseksi epäsuotuisalta kohtelulta tai kielteisiltä seurauksilta, jotka johtuvat reagoinnista valitukseen tai oikeudelliseen menettelyyn, jonka tarkoituksena on varmistaa, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta noudatetaan.

10 artikla

Vuoropuhelu kansalaisjärjestöjen kanssa

Jäsenvaltioiden on käytävä vuoropuhelua sellaisten asiaankuuluvien kansalaisjärjestöjen kanssa, joilla on jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön ja käytännön mukaisesti oikeutettua etua myötävaikuttaa sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjumiseen yhdenvertaisen kohtelun periaatteen edistämiseksi.

III LUKU

TASA-ARVOA EDISTÄVÄT ELIMET

11 artikla

1. Jäsenvaltioiden on nimettävä elin tai elimiä, joiden tehtävänä on edistää, analysoida, valvoa ja tukea kaikkien ihmisten yhdenvertaista kohtelua ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää, ja toteutettava tarvittavat järjestelyt tätä varten. Nämä elimet voivat muodostaa osan virastoista, jotka vastaavat jäsenvaltiossa ihmisoikeuksien puolustamisesta tai yksilön oikeuksien turvaamisesta taikka naisten ja miesten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että 1 kohdassa tarkoitettujen elinten toimivaltaan kuuluu

(a) antaa riippumatonta apua syrjinnän uhriksi joutuneille henkilöille näiden tekemiä syrjintävalituksia tutkittaessa, sanotun kuitenkin rajoittamatta uhrien ja 7 artiklan 3 kohdassa tarkoitettujen yhdistysten, järjestöjen ja muiden oikeushenkilöiden oikeuksia

(b) teettää riippumattomia selvityksiä syrjintään liittyvistä kysymyksistä

(c) julkaista riippumattomia raportteja ja antaa suosituksia kaikista syrjintään liittyvistä kysymyksistä.

IV LUKU

LOPPUSÄÄNNÖKSET

12 artikla

Direktiivin noudattaminen

Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta noudatetaan tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvien tavaroiden ja palveluiden saatavuuden ja tarjonnan alalla ja erityisesti että

(a) yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaiset lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset kumotaan

(b) yksittäisiin työsopimuksiin, työehtosopimuksiin, yritysten sisäisiin sääntöihin sekä voittoa tavoittelevia tai tavoittelemattomia yhdistyksiä koskeviin sääntöihin sisältyvät säännökset, jotka ovat yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaisia, julistetaan tai voidaan julistaa mitättömiksi ja kumotaan tai niitä muutetaan.

13 artikla

Rangaistukset

Jäsenvaltioiden on säädettävä tämän direktiivin mukaisesti annettujen kansallisten säännösten rikkomista koskevasta seuraamusjärjestelmästä ja toteutettava kaikki tarvittavat toimenpiteet näiden seuraamusten täytäntöönpanon varmistamiseksi. Säädettyjen seuraamusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia. Jäsenvaltioiden on annettava komissiolle tiedoksi nämä säännökset viimeistään 16 artiklan 1 kohdassa mainittuna päivänä ja ilmoitettava viipymättä niihin vaikuttavista muutoksista.

14 artikla

Avoimuus

Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että tämän direktiivin mukaisesti annetuista säännöksistä sekä jo voimassa olevista asiaa koskevista säännöksistä tiedotetaan jäsenvaltioiden alueella kaikin aiheellisin tavoin niille, joita asia koskee.

15 artikla

Kertomukset

1. Jäsenvaltioiden on toimitettava komissiolle kaikki tämän direktiivin soveltamista koskevat tiedot viimeistään [viiden vuoden kuluttua voimaantulopäivästä] ja joka viides vuosi sen jälkeen.

Komissio laatii tiivistelmäkertomuksen ja toimittaa sen Euroopan parlamentille ja neuvostolle. Komissio liittää tarvittaessa kertomukseensa ehdotuksia direktiivin muuttamiseksi.

2. Komission kertomuksessa on otettava huomioon elinkeinoelämän ja asiaankuuluvien kansalaisjärjestöjen näkökannat.

16 artikla

Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä

1. Jäsenvaltioiden on saatettava tämän direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään [kahden vuoden kuluttua direktiivin voimaantulopäivästä]. Niiden on viipymättä toimitettava komissiolle kyseiset säädöstekstit sekä kyseisten säännösten ja tämän direktiivin säännösten välinen vastaavuustaulukko.

Näissä jäsenvaltioiden antamissa säädöksissä on viitattava tähän direktiiviin tai niihin on liitettävä tällainen viittaus, kun ne virallisesti julkaistaan. Jäsenvaltioiden on säädettävä siitä, miten viittaukset tehdään.

2. Jäsenvaltioiden on toimitettava tässä direktiivissä tarkoitetuista kysymyksistä antamansa keskeiset kansalliset säännökset kirjallisina komissiolle.

17 artikla

Voimaantulo

Tämä direktiivi tulee voimaan päivänä, jona se julkaistaan Euroopan unionin virallisessa lehdessä.

18 artikla

Osoitus

Tämä direktiivi on osoitettu kaikille jäsenvaltioille.

Tehty Brysselissä

*Neuvoston puolesta
Puheenjohtaja*